

Traumák és rózsák

Danyi Zoltán: *A rózsákról*

Magvető, 2021

A rózsza rendkívül terhelt szimbólum, jelentéseinek száma szinte végtelen – a növény története egyidős az emberiséggel, és csaknem minden kultúrának megvan a maga értelmezései. Az ókori egyiptomiak, a kelták, a görögök és a rómaiak, a középkor lovagjai is fontos szimbólumnak tekintették, de szerepe van a Bibliában, a népköltészetben, a mesékben; és az irodalmi hagyomány szinte minden szegletében találkozhatunk vele. Elsősorban a szépség és a szerelem megtestesítője, de különböző színváltozatai kifejezhetik a tisztaságot, a sóvárgást, a vágyakozást; tüskéi a fájdalmat, a nehézségeket. A rózsákkal való foglalatatoskodás pedig a kitartó munka, a jövőbe vetett hit, a világ szépséggel való felruházásának metaforája. A közelmúlt magyar irodalmában is fontos szerepet kaptak a rózsák és a kertészkedés, méghozzá Tompa Andrea 2017-es nagyregényében, az *Omertá*ban, melynek egyik szövege egy rózsanemesítő férfi történetét mutatta be.

Danyi Zoltán második regénye is egy rózsákkal foglalkozó férfit választ főhősének (és egyben elbeszélőjének), a szöveg címe is egyértelművé teszi, miről lesz szó a majdnem ötszáz oldalas opuszban. Persze a lakonikus és egyszerű cím éppen a fent említett jelentéshalmazódás miatt nagyon sokféle asszociációt ébreszthet a gyönyörű kiállítású kötetet kézbe vevő olvasóban. *A rózsákról* – az elsődleges várakozásoknak némileg ellentmondva – nem a szépség vagy a szerelem regénye lesz, hanem a traumák feldolgozásának kiválóan megírt, embert próbáló, mégis fel-emelő könyve. Az eredetileg lírikusként indult vajdasági szerző első regénye,

A dögtakarító (2015) a délszláv háború meg-rázkódtatását feldolgozni próbáló magányos férfi történetét mesélte el. Ennek a háborúnak a hatása az új, 2021-ben megjelent szövegben is jelen van, de kevésbé központi módon. A világban elveszetten bolyongó, magányos férfinak is összeköti a két regényt, de fontos különbség, hogy *A rózsákról* jóval lassabb, kontemplatívabb, hömpölygőbb szöveg, melynek zárlatában mintha a remény is felcsillanna.

Az új kötet egy névtelen, harmincas évei végén járó férfi hosszúmondatokból építkező monológja, aprólékos, minden részletet rögzíteni próbáló tudatfolyam, amely az önvizsgálat, önértelmezés szándékából ered. Az életére visszatekintő, azt analizáló hős egyes szám első személyben tudósít emlékeiről, az ezekhez kapcsolódó reflexióiról. Szűk két évtized történeteit veszi sorra, de nem időrendi sorrendben halad, hanem körkörös, egyes csomópontokhoz többször visszatérve idézi fel a múltat. A múlt elemei között mintha nem is lenne egymásutániség, mintha minden pillanat egybesűrűsödne és összekapcsolódna a jelenben: „és akkor arra gondoltam, hogy nem múlt el, úgy látszik, nem tud elmúlni, soha semmi nem tud elmúlni, ez pedig majdnem olyan, mintha minden egyszerre történne...” Az ismétlődő, egyre részletesebben kibontott és egymáshoz csatolt emlékszarvak szerkezetileg nagyjából úgy állnak össze, mint a rózsza szirmai. A 2021-es őszi Margón egy beszélgetésen maga a szerző is arra a következtetésre jutott, hogy regénye egy rózsza formáját rajzolja meg, így a növény nemcsak téma, hanem struktúraalkotó

szerepel is. A különleges szerkezetű, az ismétlésekre és az egymásba forduló visszatérésekre építő emlékezés az elbeszélés nehézségeire és az emlékezés működésmódjára is több helyen reflektál, paradox módon az emlékezést a „felejtés legkíméletlenebb alakjának” nevezi, és arról is beszél, hogy „az emlékezés és a pontosság kölcsönösen kizárják egymást”.

Nemcsak az emlékezés, hanem a történetmondás és az elbeszélés lehetetlensége is többször tematizálódik, mint ahogyan nagyon hangsúlyos kérdés volt már *A dögtakarító* lapjain is. A meghatározhatatlan műfajú, az elbeszélő által „beszámoló-nak”, „jelentésnek”, „összefoglalónak” is nevezett írás lényege nem egy történet, egy életszakasz bemutatása, a monológ ugyanis nem megmutatni akar elsősorban; a megjelenítésnél sokkal fontosabb valamiféle traumafeldolgozó szándék. Az elbeszélő azért beszél és emlékezik, mert fel akarja dolgozni a vele történeteket, nem másoknak, hanem saját magának narrálja hőmpölygő mondatokból összeálló monológját. Az önmegértésre tett nagyszabású kísérlet ez, melynek során az elbeszélő több problémájától igyekszik szabadulni. Ezek közül az első, már a szöveg nyitóképében megjelenő probléma az átlagnál jóval erősebb szorongás, mely saját tudatának foglyává teszi a férfit. Az első oldalon a naplementét szemlélő hőst láthatjuk – ez a kép akár idilli is lehetne, de egyáltalán nem az, hiszen kiderül, hogy indulni szeretne valahová, de nem teheti, mert meg kell várnia a nap teljes eltűnését; mert ha ezt nem teszi, akkor „bajok lesznek”. Ugyanígy bajok lesznek akkor, ha nem számolja meg a tárgyakat, ha nem várja meg a kiszabott időt, ha nem úgy és akkor csinál szinte parancsra dolgokat, mikor egyensúlyából kissé kibillent elméje ezt meghatározza. A középkorú férfi folyamatosan szorong, szorongása kényszeres cselekvéseiben válik tetten érhetővé. (A kényszeres hős, a legapróbb részletekre is hangsúlyt fektető kontempláció, a vége-

láthatatlan hosszúmondatok miatt a szöveg Krasznahorkai regényeit is felidézheti az olvasóban.) Ez a kényszeresség, a folyamatos számolás, a megfogalmazhatatlan rossz elkerülésére irányuló tébolyult igyekezet mintha az egyetlen kapaszkodót jelentené a hősnek, akinek életét a bizonytalanság, talajvesztettség határozza meg. Identitásválsága rendkívül erős és összetett: a Vajdaságban élő férfi nem igazán látja, ki is ő, hol a helye a világban, és a többi emberhez fűződő kapcsolatát is kérdőjelek uralják. Történik mindez egy olyan országban, mely pár évvel korábban lábalt ki a háborúból, s mely mintha azóta sem talált volna magára. Ebben a teljes elveszettségben ráadásul meg is betegszik, rákos daganattal diagnosztizálják (ennek a betegségnek és a hozzá kapcsolódó műtéteknek a leírása visszaidézi a korábbi regényben erőteljesebb naturalista megszólalásmódot), így félelmei között megjelenik egy újabb, az élet elvesztésétől való szorongás is. A húgycsődaganat megjelenése az a kritikus pont, ahol a főhős végérvényesen a rózsákhoz fordul: „A rózsákat akkor szerettem meg, amikor a bőrgyógyászat az mondta, hogy a farkamon egy tumor van.”

Édesapja rózsatermesztésből él, elbeszéléséből kiderül, hogy ezt a tevékenységet ő sokáig kerüli és elutasítja, helyette inkább fuvarozónak áll. De mikor kríziseinek halmozódása idején többször meglátogatja édesapját, lassan megerősödik benne a felismerés, hogy egyedül a rózsák jelentenek számára kapaszkodót, kizárólag a rózsák között dolgozva érzi magát biztonságban, a hullámokban rátörő félelem elől a rózsák közé, a velük kapcsolatos kemény, fizikai munkába menekül. A rózsákkal való foglalatatoskodás során (a kerteszkedés régi toposz az irodalomban) a virágok olyan nagy hatást gyakorolnak rá, hogy életének univerzális metaforájává válnak. Mindent, de mindent ki tud fejezni a rózsákkal. A betegsége miatt fájdalommassá vált szexuális aktusokról például így beszél: „végül már annyira fáj, mintha rózsá-

bokrok közé nyomtam volna a farkam”. Ez a szupermetafora életének minden pontjára kiterjed, egy idő után minden gondolatába befészkezi magát, mintha kényszeressége új szintre helyeződött volna. A bizonytalanságból, a félelmekből, a generalizált szorongásból való kitörés a rózsák közt, a rózsákon keresztül történik. A regény a rózsákról szól, de mivel ez esetben a rózsá minden, a szöveg voltaképpen mindenről beszél: a férfi szüleihez fűződő diszfunkcionális kapcsolatáról, egy betegség traumájáról, egy furcsa párkapcsolatról, egy háború utáni országról, egy ember életének összes, lényeges és lényegtelen darabjáról.

A kilenc fejezetből álló regény első két-harmadát a traumák, az elveszettség és a rózsák uralják, az utolsó harmadban azonban változás áll be, a főhős-elbeszélő ugyanis elutazik, végre megindul, kiköken abból az elakadásból, melyben egészen addig téblábol. Gyógyulása igazából ekkor kezdődik el: nemcsak a háború hatását dolgozza fel, hanem testi betegségéből, szerelme elvesztéséből és kényszerességéből is kigyógyul. A sokrétű gyógyulástörténet ebben az utolsó harmadban kapcsol magasabb fokozatra, a vajdasági tájat elhagyva ugyanis a narrátor képes lesz távolról, mintegy külső perspektívából tekinteni saját életére. A Brüsszelben, majd az Oostende kikötővárosában töltött hetek, a csend, az üresség, a tengerre néző szoba mind elősegítik, hogy eljusson a végső felismeréshez, és végleg megszabaduljon régóta hurcolt terheitől: „Nem baj, hogy nincs rendes munkám, nem baj, hogy nincs feleségem, nem baj, hogy a rózsákhoz sem értek, és nem baj, hogy nem lett semmi belőlem.” Danyi Zoltán hatásosan felépített tudatregénye egyben fejlődésregény is, hiszen hőse izgalmas belső fejlődésen megy keresztül, és meggyógyul, nemcsak testi, hanem lelki értelemben is. A külső események elhanyagolhatók ehhez a belső változáshoz képest, ennek megfelelően ez nem is az akciók, a cselekményesség vagy a mozgalmasság regénye. A fellelegzés,

a szorongásoktól való megszabadulás úgy következik be, hogy a hős életének külső tényezőiben nem áll be változás. Amit a szöveg egy pontján az apja megállapít róla (ti., hogy semmi nem lett belőle, nincs felsége, nincsen gyereke, nincs rendes munkája és még a rózsákhoz sem ért), az ugyanúgy megmarad, de az ehhez való viszonya gyökeresen megváltozik. Ennek a változásnak a végén hazatér, és a regény zárlatában (mely egy naplemente képével szépen keretezi is a szöveget) megkeresi azokat a rózsás papírokat, melyekre egykor kezdő verseit írta: „Kinéztem az ablakon, a nap már majdnem a földet érte, nagy volt, sértetlen, teljes korong, és úgy tűnt, hogy nagyon közelről látom. Ezekért jöttem, ezekig a rózsás papírokig kellett eljutnom.” A totális szétesettségéből, a szorongásból végül kiutat talál az elbeszélő azzal, hogy elfogadja, megérti saját életét. A versíráshoz és a rózsákhoz való visszatérés akár a kreatív, az alkotó élet metaforája is lehet, egy olyan életé, melyben nem a külső elvárásoknak való megfelelés a fontos, hanem a saját életre való rátalálás.

A regény utolsó harmadában az elutazással, az önértelmezéshez szükséges távlat megteremtésével párhuzamosan a szöveg veszít korábbi erejéből. Mintha Danyi sokkal határozottabban és plasztikusabban építené fel azt a hőst, aki téblábol, szorong, és nem érti a világot, mint azt, aki rátalál a helyes útra, és hosszas belső utazása végén rálel valamiféle derűs elfogadásra, szabadságra is. Ebben a harmadban megszaporodnak az olyan, túlságosan direkt, bölcseledő sorok, melyek ez első kétharmadban nem voltak jellemzőek. Ennek a nagyon arányos, a szorongás mibenlétét szinte láthatóvá és tapinthatóvá tevő, rendkívül finom szövegnek nem állnak jól az olyan bekezdések, melyekben az erőltetett filozofikusság a főszerep: „mert az időről sem lehet tudni, hogy pontosan micsoda, csak annyit lehet tudni róla, hogy kívül is van, és belül is van, átáramlik vagy átvonul rajtunk, és függünk tőle, mert megtart, alighanem az

idő tart meg minket, amíg élünk, és mégse ez a függés vagyunk, vagy nemcsak ez vagyunk [...]” Szerencsére viszonylag kevés az ehhez hasonló rész, és a regény összességében rendkívül tudatosan konstruált szöveg, mely egy átlagosnak mondható ember sorsát és sorsának saját maga

által történő értelmezését tárja elénk, monomániásan részletező leírásokban és hosszú, analizáló gondolatfutamokban. Danyi hősének élveboncolása a kötetet a tavalyi év egyik legkülönlegesebb hangú, fájdalmas, letaglózó, mégis legszebb írásává teszi.

Kolozsi Orsolya

Majgoros Áron Zsolt: Levitáció II. (2014, acél, 206×52×40 cm)

KOLOZSI ORSOLYA (1980) tanár, kritikus. Legutóbbi kötete: *Olvasonézet* (válogatott kritikák, 2021).